

Բ Ե . Գ . Մ Ե Վ Է Գ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԵԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԸՄԻՐԵԱԿԱՆ

ԳԻՏԵՆԵԱՅ

Ա . ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 23.

1845

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կենդանական ջերմութիւն :

ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ջերմութիւն կը սուի ան տաքութիւնն որ մարդ կամ ուրիշ կենդանիները ունին . այսինքն մարդու և կենդանեաց ներքին տաքութիւն մէկ որոշեալ աստիճան մը ունի որ գրեթէ միշտ միակերպ կը մնայ թէ որ նոյն կենդանին մասնաւոր այլ այլութիւն չունենայ . ձմեռը որչափ ալ սաստիկ ցուրտ ըլլայ և մարդուս ձեռքը ոտքը կամ բոլոր մարմինը մտի, իրեն ներքին տաքութիւնը չփոխուիր . նմանապէս ամառն ալ դրսի տաքութե՛ն հետ կենդանեաց ներքին տաքութիւնը չաւելնար . ըսել է թէ օդին տաքութեան պատճառը ուրիշ է, և կենդանական տաքութեան աղբիւրը ուրիշ . վասն զի օդին տաքութեան աղբիւրն է արեգակը, մթնոլորտին ճնշումը, և երկրիս ցոլացեալ ջերմութիւնը . իսկ կենդանեաց ներքին ջերմութեան պատճառը բոլորովին ուրիշ է, որուն վրայ հոս կը խօսինք :

Մշակները կը կարծուէր թէ կենդանեաց կերած կերակրին խմորումը

կամ հալումն է պատճառ իրենց ջերմութեանը . բայց լավուաղիէ գաղղիացի անուանի բնալոյծը նոր վարդապետութեամբ մը գտաւ կենդանեաց ջերմութեան աղբիւրը, և ետքի եկող բնագէտները զանազան փորձերով ասոր կարծիքը հաստատեցին :

Լավուաղէին վարդապետութեան հիմը աս է, թէ որ և իցէ ատեն ածուխը թթուածին կազի հետ միանալով ջերմութիւն կը գոյանայ, որ շատ փորձով գիտենք . նոյն բանն է, որ երբոր շնչառութեամբ օդը կենդանեաց թոքը կերթայ, հոն արեան ածուխին հետ միանալով ջերմութիւն կը գոյանայ, և նոյն տաքութիւնը արեան միջոցովը կը տարածուի բոլոր մարմնոյն մէջ . ըսել է թէ կենդանական ջերմութե՛ն գործարանը թոքն է, և պատճառը շնչառութիւնն է, որ ամէն մէկ շունչ առնելուն թթուածնին մէկ մասը կը միանայ արեան հետ, ու մնացած ջրածինն ածխային կազը նորէն դուրս կը տրորուի . և ամէն մէկ շնչառութենէն աս գործողութիւնը ըլլալով թոքին մէջի

ջերմութիւնն ալ շարունակ կըլլայ :

Եւ բանս աղէկ փորձերով ցուցնելու համար շատ բնագէտներ ամիսներ ու տարիներ անցուցին, որոնց մէջ աւելի ճիշդ գործիքներով ցրցուց Տէփրէ՛ գաղղիացի բնագէտը, և մէջէ մէջ տուփի ձեով մասնաւոր գործիք մը շինելով ուզած կենդանին մէջը կըդնէր, ու այլևայլ խողովակներով ճիշդ չափով թթուածին ու ջրածին կազ կըթողուր ներս, շնչառութենէն ելած կազերն ալ ուրիշ խողովակներով կըհաւաքէր. ասանկով կըցաւ գործածուած ու պակսած կազերուն չափը և անոնց համեմատ կենդանեաց ունեցած տաքութիւնը իմանալ, և որոշ ցրցուց՝ թէ ինչ համեմատութեամբ որ ամէն տեսակ կենդանեաց ջերմութիւնը իրարմէ տարբեր է, նոյն համեմատութեամբ ալ իրարմէ աւելի կամ պակաս թթուածին կազ կըծախեն իրենց թոքին մէջ:

Եւկէ կրնաս իմանալ թէ ինչ է պատճառը որ եթէ պզտի բնակարանի մը մէջ շատ մարդիկ երկայն ատեն կենալու ըլլան առանց օդը փոխելու՝ կըփնասուին. վասն զի շարունակեալ շնչառութեամբ նախ նոյն օդին մէջի թթուածինը պակսելով՝ կենդանեաց թոքը բաւական սնունդ չկրնար առնել. և երկրորդ՝ թթուածնին տեղը ածխային կազ լեցուելով, կենդանւոյն կըփնասէ. իսկ ածխային կազին փնասակար ըլլալուն վրայ խօսեցանք օրագրիս 178 երեսը :

Երկրի և Երկրի :

Երկրի և Երկրի է մեր երկրաւոր կենաց պատճառը, ու յաւիտենական կենաց բնակարանը. ուստի գրկի տղէն ինչուն մահուան դուռը հասնող ծերուն ալ աչուրները դէպի երկինք կըդառնան : Պարզ աչքով երկինքը մեզի կերևնայ կէս կըր գոգաւոր՝

1 Despretz.

կապոյտ բիւրեղի նման վրան՝ մը՝ վարի ծայրերը հորիզոնին՝ կպած : Եւ մէն բարձր բանի մը ծայրէն երկինք սկսած կըկարծենք. բայց ան միջոցները բարձրութիւն են, երկինք չեն : Երկրիս երեսէն ինչուան 28 մղոն բարձրութեան միջոց՝ մթնոլորտ կըսուի, որուն մէջ կըլլան ամէն օդային փոփոխութիւնները, հով, անձրև և այլն. ասոր մէջ կըթռչին թռչունները, ու կենդանիք շունչ կառնեն : Եւկէ վեր եղած միջոցն է երկրորդ երկինք՝ կամ երկրի կամ հասարակածի և ըսուածը, որ լուսաւոր մարմիններուն տեղն է. ասոր ծայրը ուր կըլլայ՝ մեր չափերուն տակ չիյնար : Իսկ անկէ ալ վեր փորձով չենք տեսներ, հապա հաւատքով գիտենք թէ կայ երրորդ երկինք, որ հրեղէն երկինք ալ կըսուի, նաև երկինք երկինք, արքայութիւն Երկրի, դրախտ, Երկրաւոր վերին, և այլն :

Տիեզերաց վրայ խօսած ատեննիս՝ ըսինք թէ բնագէտները կարծեն որ երրորդ երկինք կամ հասարակութիւն ըսուածը՝ եթէ երկինքն ան բան մը ըլլայ. իսկ հիներէն ոմանք աս ալ բարակ ջուր մը կըկարծէին : Եւ հասարակութեան մէջէն արեւը լոյս ու տաքութիւն տալով երկրիս՝ բնակութեան ու սննդեան յարմար տեղ մը կընէ. աստղերն ու ամէն երկնային մարմիններն ալ իրենց շրջանն ու պաշտօնը ասոր մէջ կըկատարեն : Եւ ինչ սքանչելի տեսարան է՝ երբոր արեւը երկրին անբաւ ընդարձակութիւնը ծայրէ ծայր չափելով ծածկուելէն վերջը, գիշերուան մթութեան մէջ կը տեսնենք անթիւ անհամար աստղերը մէյմէկ պայծառ ջահերու պէս վառած. լուսինը իր արծաթափայլ ճառագայթները ծովուն մէջ զարկած, ու ինչուան ցամաքին խոր հովիտներ :

1 Զարբէր :

2 Բնական կամ ղգալի հորիզոն կըսուի ան գիծն որ արձակ գաւտի մը մէջէն նայելու ատենգ շորս դիէն կըր կըտեսնուի՝ երկինքը երկրիս կպածի պէս :

3 Տես երես 210 :